

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária - Dr. Varga
Norbert

Magyar alkotmánytörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege kollokviummal záródó előadás

Tagozat MAT-JN-17/EN

Tárgyfelelős tanszék SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Jogtörténeti Tanszék

Oktatók Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Dr. Varga Norbert
egyetemi docens

Elérhetőség 6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba
Tel/Fax: (62) 544-412
E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu

Tantárgyi kreditpontok 5

Követelmények az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

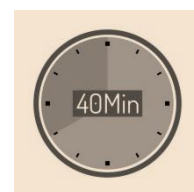
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Az olvasólecke elsajátítását segíti a hozzátartozó videólecke.
5. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
6. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
7. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

A végrehajtó hatalom 1848-ban II. (helyi szervek)

I. Általános bevezetés, jogforrások:

Az utolsó rendi országgyűlés 1848. április 11-én szentesített törvényei a polgári átalakulás alapjait rakták le, amelyek a történeti alkotmányunk részét képezték.

A polgári államszervezet kialakításával kapcsolatos fontosabb törvények:

1848:XVI. tc. a vármegyékről

1848:XVII. tc. a megyei tisztválasztásokról

1848:XXIII. tc. a szabad királyi városokról

1848:XXIV. tc. a községi választásokról

1848:XXV. tc. a Jász-Kun kerületről

1848:XXVI. tc. a Hajdú kerületről

1848:XXVII. tc. Fiume és Buccari szabad tengerkereskedési kerületről

II. A megyék szervezeti változásai:

A régi megyerendszert összhangba kellett hozni a független felelős magyar miniszteriális rendszerrel. Ez azt jelentette, hogy a megyéknek, vagyis a középszintű közigazgatási szerveknek nem lehetett nagyobb hatáskört biztosítani, mint a központi végrehajtó hatalmat képviselő szervnek, a kormánynak. A felelős miniszteriális rendszer azt is jelentette, hogy minden miniszter felelősséggel tartozott a hatáskörébe tartozó feladatok végrehajtásáért. Ezért a megyék rendi jellegű hatáskörét meg kellett változtatni, össze kellett egyeztetni a miniszteriális rendszerrel.

Az 1848:XVI. tc. a megyei szervezetet az alkotmányosság védbástyáinak tekintette.

„A megyei szerkezetnek Magyarhon s kapcsolt részei alkotmányossága védbástyáinak a közszabadsággal összhangzásba hozatala, egyszersmind a közigazgatásnak időközben is minden megakadástól megóvása tekintetéből rendeltetik”:

A törvény idézett rendelkezése utalt a megyék rendi korszakhoz kapcsolódó alkotmányvédő szerepére és annak fenntartására, de el kellett indítani azok megreformálását. A törvény kimondta, hogy a kormány feladata, hogy a legközelebbi országgyűlésre törvényjavaslatot terjesszen elő a megyékkel kapcsolatban.

Az átmeneti időszakban a törvény előírta, hogy minden megyében tartsanak közgyűléseket. A közgyűlésen egy állandó bizottmányt kellett választani. Az állandó bizottmány a főispán, illetve annak távollétében az alispán elnöklete alatt ült össze és gyakorolta a megyei közgyűlés hatáskörét. Az ülései nyilvánosak voltak és rendelkezett a tisztviselők felett.

„d) Ezen állandó bizottmány a főispánnak, vagy távollétében az alispánnak elnöklete alatt, a megyei tisztviselőség hozzájárultával annyiszor s addig, a mint s a meddig szükséges leendő, összegyűlvén, mindazon hatóságot fogja ideiglenesen gyakorolni, melly törvény s alkotmány szerint a megyei közgyűléseket minden tekintetben illeti.”

Ez azt jelentette, hogy a kormány átmenetileg nem engedte a tisztújítások megtartását, hanem a megüresedett helyekre a főispán az állandó bizottmánnyal egyetértésben helyettesítette a tisztviselőket. Erről az 1848:XVII. tc. rendelkezett.

„A megyékben a legközelebbi országgyűlésen teendő intézkedésig tisztújító székek tartatni nem fognak: hanem akár a hivatalnokok soraiban történhető hiány pótlásának, akár a XI-ik törvény eseteiben új hivatalnokok választásának szüksége forogna fen, a hiányt pótolni s illetőleg az ujonan alkotandó hivatalokat betölteni ideiglenesen és helyettesítésként a főispán, a XVI-ik törvény szerint alakítandó középponti választmánynyal egyetértőleg fogja.”

III. A szabad királyi városok szervezete:

A középszintű közigazgatás másik pillérét a szabad királyi városok alkották a megyék mellett, amelyek átmeneti szabályozását az 1848:XXIII. tc. tartalmazta. A szabad királyi városok részletes rendezését szintén a következő országgyűlésre halasztották. A törvény a szabad királyi városoknak három csoportját állította fel a lakosságszám alapján:

kisváros: 12.000 fő alatti,

középváros: 12.000 és 30.000 fő közötti és

nagyváros: 30.000 fő feletti.

„4. § Olly városok, melyekben 12,000 lakosnál kevesebb vagyon, kis városoknak, - melyekben 12,000 lakosnál több, de 30,000 lakosnál kevesebb vagyon, közép városoknak, - és melyekben 30,000 lakosnál több vagyon, nagy városoknak neveztetnek.”

A törvény rendelkezett a tisztújításról, szabályozta az aktív és a passzív választójogot, amelyet alapvetően az országgyűlési képviselői választójoghoz (1848:V. tc.) kötötte, azzal a különbséggel, hogy a vagyoni cenzus a városban magasabb volt.

1848:V. tc. a népképviselési választójogról:

1. § Politikai jogélvezetet azoktól, kik annak eddig gyakorlatában voltak, elvenni, a jelen országgyűlés hivatásának nem érezhetvén, mindazok, kik a megyékben és szabad kerületekben az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal bírtak, e jog gyakorlatában ezennel meghagyatnak.

Ezekon kívül:

2. § Az országnak s kapcsolat részeknek mindazon benszületett, vagy honosított, legalább 20 éves, és sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom, sem pedig elkövetett hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás és gyújtogatás miatt fenyíték alatt nem levő lakosai, a nőket kivéve, törvényesen bevett valláskülönbség nélkül, választók:

a) Kik szabad királyi városokban, vagy rendezett tanácsccsal ellátott községekben 300e. ft. értékű házat vagy földet, egyéb községekben pedig eddigi urbéri értelemben vett 1/4 telket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot, kizáró tulajdonul, vagy hitveseikkel, s illetőleg kiskorú gyermekeikkel közösen bírnak.

b) Kik mint kézművesek, kereskedők, gyárosok telepedve vannak, ha tulajdon műhelylyel vagy kereskedési teleppel, vagy gyárral bírnak, s ha kézművesek, folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak.

1848:XXIII. tc. rendelkezése a választásról:

„6. § A városi közönségnek, a nőket kivéve, mindazon tagjai, kik teljes korúak, sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom, sem pedig elkövetett hűségtelenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás és gyújtogatás miatt fenyíték alatt nincsenek, törvényesen bevett valláskülönbség nélkül, választók; ha

a) A város határához tartozó, és a telekkönyvben tulajdon, vagy egyszersmind hitveseik nevére is különleg beirt olly házat, vagy telket, egy év óta birnak, mellynek értéke kis városban 300 - közép városban 700 - nagy városban 1000, különösen Pest városában 2000 pengő forint: vagy

b) A város határában mint kézművesek, bejegyzett kereskedők, gyárosok, egy év óta telepedve vannak, tulajdon műhellyel vagy kereskedési teleppel, vagy gyárral birnak, és ha kézművesek, folytonosan legalább egy segéddel dolgoznak.

c) Tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akademiái művészek, tanárok, a magyar tudós társaság tagjai, kik a városban egy év óta telepedve vannak, és kis városban 40, - közép városban 60, - nagy városban 80, - Pest városban 100 pengő forint házbért fizetnek.

d) Ezeken kívül mindazok, kik a város kebelében két év óta telepedve vannak, és kis városban 200, - közép városban 400, - nagy városban 600, - Pest városban 800 pengő forint biztos jövedelmet, keresetük vagy tőkeértékük után, kimutatni képesek.

e) Kik eddig városi polgárok voltak, ha a fenebbi pontokban leirt képességgel nem birnak is.”

A város testületi szervei a közgyűlés és a tanács volt, amelynek ülései nyilvánosak voltak. A közgyűlés tagjait a képviselőket titkos szavazással választották meg. A testületi szervek működését állandó bizottságok segítették. A törvény azt is szabályozta, hogy a képviselő-testületet, a tanácsot és a tisztikart újra kellett választani a törvény hatálybalépést követően.

A polgármester és bíró intézkedett a tisztújító szék megtartásáról és a választók névjegyzékének összeírásáról, a választás idejének és helyének kijelöléséről. A választás alkalmával a tisztikar tagjait (polgármester, főbíró, főkapitány, tanácsnokok, jegyzők, tisztí ügyész, levéltárnok, telekbíró, számvevő, tisztí főorvos, fősebesz és főmérnök) és a képviselőket is megválasztották.

A törvény rendelkezett a testületi szervekről is. A városi tanácsot olyan hatáskörrel ruházta fel, amellyel korábban a megyei kisgyűlések bírtak. A közgyűlés hatáskörét a megyei közgyűléshez hasonlóan kívánta rendezni. Az ülések

nyilvánosak voltak. Állandó bizottmányok (pl. árva ügyek, gazdasági ügyek, szépítség, azaz építésügy) közvetlenül a tanács munkáját segítették. A közgyűlés a városi tisztviselőkből és a képviselőkből állt össze, amelynek elnöke a polgármester volt. Minden hónapban legalább egyszer közgyűlést kellett tartani.

IV. A községek:

Az 1848:XXIV. tc. rendelkezett a községi választásokról. Az ún. rendezett tanáccsal bíró községekre is kiterjesztették az 1848:XXIII. tc. választásra vonatkozó rendelkezéseit. A rendezett tanáccsal nem rendelkező községek vonatkozásában a községi előjárók választása kapcsán a megyékben intézkedtek ideiglenesen.

V. A kiváltságos kerületek:

A Jász-Kun kerületről az 1848:XXV. tc. intézkedett. A kerületi tisztviselőket ugyanazok választották, akik az országgyűlési képviselőket az 1848:V. tc. alapján. A kerület főkapitánya továbbra is a nádor volt. A törvény hatálybalépését követően tisztújítást kellett tartani. A kerület legfontosabb testületi szerve a közgyűlés volt, amelynek elnöke a nádor, amelynek tagjai voltak a kerületi tisztviselők és képviselők, valamint minden községből a főbíró és a főjegyző. Üléseit legalább negyedévente egyszer kellett tartani.

A Hajdú kerületről az 1848:XXVI. tc. rendelkezett. A választásokra ugyanazok a szabályok vonatkoztak, mint a Jász-Kun kerület esetében. A kerület élén a főkapitány állt, aki hasonló jogokat kapott, mint a nádor a Jász-Kun kerület esetében. A Hajdú kerület városaiban választásokat kellett tartani a helyi tisztségviselők és a képviselők vonatkozásában. A legfontosabb testületi szerv a közgyűlés volt, amelynek elnöke a főkapitány, tagjai pedig a kerületi tisztviselők és a városi képviselők, a városokból a főhadnagy és a főjegyző.

Az 1848:XXVII. tc. rendelkezett Fiume és Buccari szabad tengerkereskedési kerületről. A két jelzett kerület külön törvényhatóságot jelentett, amelyek élén az alkapitányok álltak. A városok legfontosabb testületi szerve a közgyűlés volt. A közgyűlés mellett városi tanács is működött. A tenger melléki kerület élén a tenger melléki főkormányzó állt. A két külön területnek volt közös főkapitánya. A törvény rendelkezett szintén a választásokról, a közgyűlés és a tanács üléseinek megtartásáról.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Sorolja fel a közigazgatással kapcsolatos 1848. évi törvényeket?
2. Miért tartották a magyar alkotmányosság védbástyáinak a megyéket?
3. Miért kellett összeegyeztetni a központi és a középszintű végrehajtó hatalmi szervek hatáskörét?
4. Milyen csoportjai voltak a szabad királyi városoknak az 1848:XXIII. tc. alapján?
5. Milyen szabályokat találunk a községekre nézve az áprilisi törvényekben?
6. Milyen kiváltságos kerületeket szabályoztak 1848-ban?

KÖTELEZŐ TANANYAG

-- az előadásokon elhangzottak

-- Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 235-252. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

AJÁNLOTT IRODALOM

RUSZOLY József: Újabb magyar alkotmánytörténet 1848-1949. Budapest, Püski Kiadó, 2002.

SZABÓ István: Néhány gondolat a miniszterek jogi felelősségéről a Lajtán innen és túl. In: Balogh Judit et al.: 65. Studia in honorem István Stipta. Budapest, KRE Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 417-428. pp.

SZENTE Zoltán: Kormányzás a dualizmus korában. Budapest, Atlantisz, 2011. 209-309. pp.

ONLINE ELÉRHETŐ SZAKIRODALOM

VARGA Norbert: Adóhivatalok a dualista Magyarországon. Rubicon Online Plusz 2012/6.

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/adohivatalok_a_dualista_magyarorszagon/